

РОЗДІЛ II. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ МОРФОЛОГІЇ

Василь Грещук

ORCID: orcid.org/0000-0002-7011-3911

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.2

УДК 81'373.611

ВІДАНТРОПОНІМНИЙ СЛОВОТВІР У СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ МОВІ

У статті висвітлено відантропонімний словотвір у сучасній українській мові. Проаналізовано деривацію слів різних частин мови, мотивованих прізвищами та іменами державних, політичних, релігійних, мистецьких діячів. Встановлено словотвірні типи в сучасному деантропонічному словотворі. Виявлено, що відантропонімний словотвір здійснюється у межах словотвірних типів, властивих відапелятивній деривації, однак антропоніми як підклас онімної лексики, з огляду на їх семантичну природу, часто позначаються на словотвірній семантиці словотвірних типів.

Ключові слова: словотвір, відантропонімний словотвір, дериват, деантропонім, оказіоналізм, словотвірне значення, контамінація.

Постановка проблеми та її актуальність. Із формуванням основоцентричного аспекту вивчення словотвору в українській мові пожвавились дослідження й у ділянці відонімної лексичної деривації, у межах якої виділяється й відантропонімний словотвір. Його характерною ознакою стало те, що твірна база деантропонімів за останні десятиліття, у зв'язку з незалежністю нашої країни і формуванням у ній своєї когорти державних, політичних, релігійних, мистецьких діячів, значно розширилась і збагатилась. Водночас продовжується процес творення в сучасній українській мові нових слів на базі прізвищ іноземних державних діячів. У цій статті ставимо за мету окреслити можливості прізвищ та імен державних, політичних, релігійних, мистецьких діячів у поповненні лексичного складу сучасної української мови новими словотвірними номінаціями, визначити основні словотвірні типи деантропонічного словотвору та їх продуктивність. Джерельною базою цього дослідження слугували передовсім матеріали словника А. Нелюби «Словотворчість незалежної України. 1991-2011» [Нелюба 2012].

Виклад основного матеріалу і обґрунтування результатів дослідження. Антропоніми, задіяні у сучасному словотворі, є дериваційною базою різночастиномовних дериватів, однак абсолютна більшість із них – суфіксальні субстантивні утворення. Помітну кількість дериватів репрезентують словотвірні типи на позначення осіб. Низка похідних мають словотвірне значення 'людина, послідовник, прихильник, симпатик ідей, поглядів особи, названої твірним прізвищем, іменем'. Більшість із них утворені за допомогою питомого суфікса **-ець**: вітренківець, кінахівець, кличківець, костенківець, кушнарьовець, лазаренківець, лепперівець, лимонівець, лукашенківець, луценківець, мешковець, морозівець, нінаандреєвець, нобелець, околітенківець, параджановець, пимоненковець, порошенківець, смирновець, суркісівець, толочківець, тягнєнковець, філаретівець, чингізханівець, юценківець. Зазначений тип доволі продуктивний, про що свідчать дослідження інших вчених. Так, М. Степаненко до наведеного переліку деантропонічних дериватів додає значно більше інших, зокрема аваківець, азарівець, ахметівець, балогівець, горинівець, гриньовець, гриценківець, гройсманівець, гузарівець, гундяєвець, єханурівець, жєвагівець, жириновець, захарченківець, ілленківець, ісіченківець, калетніковець, кернесівець, кернодобкінець, кириленківець, клюєвець, корбанівець, кучмівець, кравчуківець, литвинівець, лужковець, лукашенківець, лук'яненківець, ляшківець, масолівець, марчуківець, матвієнківець, медведчуківець, наливайченківець, нємцовець, омел'чуківець, павличківець, пинзениківець, пінчуківець, пустовойтенківець, пшонківець, саакашвілівець,

сабаданівець, стрелковець, тарасюківець, тимошенківець, тігінківець, томенківець, турчиновець, удовенківець, фаріонівець, фельдманівець, денисенківець, фірташівець, хомутинниковець, черновецьківець, чорноволівець, шокінець, шуфричівець, януковець, ярошівець, яценюківець, арсеніанець [Степаненко 2017: 32–33].

Як можна спостерегти, від будь-якого прізвища в сучасній українській мові за допомогою суфікса **-ець** можна утворити дериват на позначення людини, яка є послідовником, прихильником, симпатиком поглядів особи, названої твірним словом. Якщо в низці твірних прізвищ їх фіналі фонетико-евфонійно унеможливають їх поєднання із суфіксом **-ець**, спрацьовує морфонологічний механізм уможливлення дериваційного акту, здебільшого, через наращення форманта асемантичною фонетичною прокладкою **-ів (-ов)**.

Менш продуктивними у творенні деантропонічних субстантивних дериватів, тотожних за словотвірною семантикою з попередніми, виявився словотвірний тип похідних із суфіксом іншомовного походження **-ист (-іст)**. Словник «Словотворчість незалежної України» фіксує деякі з похідних зазначеного словотвірного типу: *литвиніст, лукашист, янучкіст, багряніст, галаніст, кравчукіст, кучміст*. Цей ряд дериватів доповнюють однотипні утворення, засвідчені іншими дослідниками, зокрема *грачист, катеринчукіст, кличкіст, кучманіст, медведчукіст, табачникіст, янукіст* та *мишист* (від Міхаель Саакашвілі) [Степаненко 2017: 32–35].

Із назв осіб у деантропонічній деривації виявляються також словотвірні типи з суфіксами **-ен-, -ат-**, за допомогою яких в українській мові утворюються назви малят тварин. Їх характерною ознакою є те, що деривати цих словотвірних типів виступають у називному відмінку множини та всіх непрямих відмінках, а також іноді контекстуально набувають відтінку пестливості або зневажливості, негативної оцінки [Словотвір сучасної української літературної мови: 98–99]. Продуктивність таких утворень у відпрізвищевому словотворенні невисока, у згаданому словнику лексикографічно інтерпретовано деривати *граченя* ‘послідовник, прибічник Л. Грача (одного з колишніх керівників Автономної Республіки Крим)’: *“Граченята” полетіли у теплі краї; грушев’я* ‘особа – послідовник М. Грушевського’: *Його самого радянська влада не посміла знищити відверто, як десятки чи й сотні його колег та учнів-“грушев’ят”, а вчинила по-зłodійськи, підло...; кобзарята* ‘особи – малі прихильники, послідовники, “нащадки” Кобзаря (Тараса Шевченка)’. *Прийняття у кобзарята* (титри до сюжету); *морозя* ‘малий (недорослий) О. Мороз чи наступник (прихильник, спадкоємець) О. Мороза’: *...Мороз та морозята; чорноволята* ‘діти (сини) В’ячеслава Чорновола’: *Серце б обірвалося у В’ячеслава Максимовича Чорновола від зради двох його синів... Ні, цей злочин неспівмірний зі злочином гоголівського героя Андрія... Кохання, благородне почуття... А що ж у чорноволят? Помста? Заздрощі? Неспроможність досягти власного Афону?* Легко спостерегти певні особливості, певну специфіку семантики таких утворень на тлі семантики недорослості співвідносних відапелятивних похідних. Значення недорослості властиве деривату *кобзарята*, водночас він іменує послідовників, прихильників, нащадків Кобзаря, а не генетично споріднених малят. Батьківсько-синівські стосунки фіксує семантика утворення *чорноволята*, однак не малят, а вже дорослих дітей їх батька. Семантика дериватів *грушев’ята, граченята* й *морозята* не містить ознак натуральної недорослості, вона виражає значення ‘послідовники, прихильники ідей, поглядів особи, названої твірним прізвищем’. Аналізовані утворення набули діаметрально протилежних конотацій, розширюючи можливості оказіонального словотворення. Дериватам *грушев’ята, кобзарята* властивий позитивний компонент конотації, тоді як *граченята, морозята, чорноволята* мають негативний компонент семантики. Зазвичай характер конотації зумовлений конотацією твірного антропоніма, хоча й не завжди, пор.: *чорноволята*.

Інші словотвірні типи суфіксальних назв осіб в деантропонічному словотворі представлені поодинокими дериватами. Словотвірне значення ‘людина, прихильник, послідовник ідей, поглядів особи, названої твірним антропонімом’ властиве також різносуфіксальним оказіональним утворенням, зокрема *гітлерович, жириновчик, кучмек, кучмак, путьониш*, ко-

жен із яких репрезентує окремий словотвірний тип. Із таким же словотвірним значенням зафіксовано окремі префіксально-суфіксальні утворення: *відморозок, заюлістка, піджаданник*.

За межами зазначеного словотвірного значення засвідчено ще деантропоніми *Вінгран* як утворення, що постало внаслідок утинання прізвища поета Вінграновського, та *нобеліат, нобеляка* ‘особа, удостоєна Нобеля (Нобелівської премії)’; *бузиноїд, кучмоноїд* ‘людина, яка за світоглядом, переконаннями подібна до особи, названої твірним прізвищем’; *лукашенкізатор* ‘людина, яка встановлює порядки особи, названої твірним прізвищем’.

Для відантропонімного словотвору назв осіб властива й композиція. Із словотвірним значенням ‘людина, яка любить чи ненавидить особу, названу в твірному словосполученні, засвідчено композити *юлефан, юрофан, кучмолиз, юценколюб, кличкофоб, тарасюкофоб*. Низка композитів мають інші значення, менш типізовані та більш індивідуалізовані, зокрема *кучмономенклатурник* ‘особа, належна до номенклатури Кучми’, *мікросталін* ‘такий диктатор, як Сталін, але менший значенням, виявом’, *українобезкучміст* ‘особа – учасник акції «Україна без Кучми»’.

У творенні назв осіб від антропонімів продуктивним виявився контамінаційний спосіб. “Явище контамінації полягає в тому, що з частин (морфем або окремих складів) двох близьких за значенням (інколи однозначних) і часто схожих за звуковим складом слів утворюється третє слово, відмінне семантикою від двох попередніх” [Ковалик 2007: 147]. Більшість із таких деантропонімів постало внаслідок okazіональної контамінації прізвища особи та апелятивної назви конкретного предмета, пор.: *Гомероголь* (Гомер, що узалежнює як алкоголь), *інтюлігенція* (інтелігенція + Юля), *Мармеладзе* (мармелад + Меладзе), *Монохам* (Мономах + хам), *наташист* (Наташа + фашист), *Семироженко* (Семиноженко + рожа). Дериват *литвинарник* (Литвин + свинарник) виражає значення збірності осіб. Засвідчено й контамінування двох антропонімів: *Меркосі* (Меркель + Саркозі), *Медведчуркіси* (Медведчук + Суркіси), *Толстоєвський* (Толстой + Достоевський).

Інша частина деантропонімних субстантивів виражає абстрактну семантику. У межах таких утворень виявляється кілька словотвірних типів. Тут найбільшу продуктивність мають деривати з суфіксом *-щин(а)* (в деяких похідних із нарощенням *-ів, -ов*) із словотвірним значенням ‘суспільно-політична, літературно-мистецька модель, явище, історія, подія, пов’язані з особою, названою твірним прізвищем’: *азаровщина, андруховичівщина, геббельсівщина, зварівщина, кіркоровщина, клюївщина, кучубеївщина, кушнарівщина, лозінщина, малінінщина, медведчуківщина, морозівщина, нобелівщина, околітенищина, параджановщина, парсіфальщина, пашковщина, подерев’янина, поплавщина, пугачовщина, созоненківщина, хижняківщина, шелестщина, шмаровщина, юценківщина, яворівщина*. До цього переліку можна додати ще й такі утворення: *кучмівщина, лазаренківщина, лукашенківщина, фаріонівщина, ківаловщина, ахметовщина, януковщина, порошенківщина, кісельовщина* [Степаненко 2017: 30–31].

Близькі до таких утворень деантропонімі похідні з суфіксом *-ізм (-изм)*, що виражають значення ‘час, політико-економічний стан, устрій, пов’язані з особою, названою твірним прізвищем (іменем)’: *кучмізм, кучманізм, льонінізм, путінізм*. Низка дериватів із цим суфіксом мають значення ‘явище в політиці, мистецтві, пов’язані з особою, названою твірним антропонімом’: *бродськізм, бузинізм, піночетизм, сердючкізм, чекурнізм*. Семантика окремих похідних звужена до ‘слово, вислів, пов’язаний із особою, названою твірним антропонімом’: *видринізм, дзюбізм, лаоконізм*. Крім проаналізованих деантропонімів із суфіксом *-ізм (-изм)*, зафіксовано ще деривати *парасюкізм, януковичізм і янукізм, юценкізм* [Степаненко 2017: 31, 32].

Словотвірне значення ‘явище, пов’язане з особою, названою твірним прізвищем’ виражають деантропоніми словотвірного типу з суфіксом *-ство* (в деяких похідних із асемантичними нарощеннями *-ів, -іан*): *денбраунівство, кобзонство, мамайівство, мисниченкіанство, носівство, хаусівство, чингізханство*.

В українській мові десубстантивні утворення з суфіксом **-іан (а)** мають словотвірне значення ‘твори, присвячені історичній постаті, названій твірним словом, а також сукупність видань творів цієї постаті’: *Шевченкіана, Франкіана* і т.д. Останнім часом появились такі деривати цього типу, як *лукашіана, поттеріана, самійленкіана*. Водночас у зв'язку з розширенням твірної бази прізвищами політичних, громадських діячів такі деривати стають носіями розширеного словотвірного значення, яке можна сформулювати як ‘сукупність усього (справ, чину, заходів, вчинків), пов'язаного з особою, названою твірним антропонімом’: *брєжнєвіана, дуравкіана, нобеліана, симоненкіана, шелестіана, яцикіана*. Із таким же значенням утворено деантропоніми за допомогою суфікса **-іад (а)**: *бузиніада, булгакіада, іродіада, штірліціада, шустеріада*. Водночас дериват *стефаніада* семантично співвідносний із похідним *самійленкіана*, а утворення *піскупіана* має дещо спеціалізоване значення із меншою збірністю, але з більшою процесністю ‘затяжний процес виборів особи, названої твірним прізвищем’, як і дериват *насіріада* [Степаненко 2017: 22], ‘затяжний процес обрання за-побіжного заходу особі, названій твірним прізвищем’.

Із словотвірних типів похідних із абстрактною семантикою, виявлених у деантропонімії деривації, невеликою продуктивністю характеризується тип дериватів із суфіксом **-аці (я)**, що мають значення ‘опредметнена дія, процес, пов'язані з особою, названою твірним антропонімом’: *деюценкізація, кіселізація, путінізація, шустеризація*. М. Степаненко наводить ще утворення *кучмізація* та *порошенкізація* [Степаненко 2017: 30–31]. Оказіональний характер таких утворень зумовлений використанням прізвищевих твірних основ замість дієслівних, властивих словотвірному типу.

Низка деантропонімічних оказіональних дериватів різної абстрактної семантики постала внаслідок контамінації: *гайдарономіка* (Гайдар + економіка), *кучмобачення* (Кучма + телебачення), *кучмократія* (Кучма + демократія), *кучмономіка* (кучма + економіка), *шексперимент* (Шекспір + експеримент), *морозм* (Мороз + маразм), *шустеризада* (Шустер + Шехеризада).

У деантропонімії деривації абстрактних субстантивів поширена композиція. Словотвірно типізованими дериватами є композити, що виражають значення ‘пристрасне захоплення постаттю, обожнювання особи, названої твірним прізвищем (іменем)’ із компонентом *манія* (*байруманія, Валентиноманія, діаноманія, катериноманія, лєноманія* (Лєн – німецька переможниця Євробачення), *обаоманія, сердючкоманія, хаусоманія, шклярманія*); ‘політичний скандал, розголос, пов'язаний із особою, названою твірним антропонімом’ із компонентом *тейт* (*бакайтейт, гонгадзетейт, кучмагейт, луценкотейт, монікатейт, сахертейт* (міністр внутрішніх справ Чехословачії)). Більш індивідуалізовані, але семантично прозорі з огляду на семантику поєднуваних компонентів є композити *тимошенкофобія, юлебоязнь, бурлюкоцентризм, квазікучмізм, Гогольфест, нобіпремія, рябосвіт*.

Лише поодинокі деантропоніми мають предметне значення, напр.: *кучмовіз* ‘автомобіль, яким возять Л. Кучму’, *кравчукка* ‘візок для ручного перевезення вантажів, сконструйований в період президенства Л. Кравчука’.

Кілька утворень із предметним і абстрактним значеннями у межах деантропонімії деривації постало внаслідок універбації: *арафатка* ‘хустка, подібна до тої, яку носив палестинський лідер Ясір Арафат’, *литвинівка* ‘жінка із «Блоку Литвина»’, *несторка* ‘двадцятигиривневі купюри, за які Нестор Шуфрич ніби купував голоси виборців на виборах до Верховної Ради України’, *нобелівка* ‘Нобелівська премія’, *сердючківка* ‘мова Сердючки’, *сталінка* ‘сталінська назва міста’, *тарапуньківка* ‘мова Тарапуньки’, *шевченківка* ‘Шевченківська премія’.

У відантропонімічному словотворі поширені ад'єктиви, утворені за властивими українській літературній мові словотвірними типами з суфіксами **-ськ (ий)** (також із асемантичними нарощеннями **-ан-, -ин-, -ів-, -ов (ий), -уват (ий), -нут (ий)**), що виражають словотвірне значення ‘такий, що має відношення до особи, названої твірним прізвищем: *вікторіанський, вітренківський, гарріпоттерівський, ківаловський, лукасівський* (від Лукас – американський

кінорежисер, сценарист, продюсер), *медведчуковий, сердючуватий, толкієнівський, хазаровський* (від Азаров), *чечетовий, шамотинський, шуфризнутий, юліанський*.

Мотиваційною базою частини відантропонічних прикметників були сполучення прийменників різної семантики, здебільшого темпоральної, із прізвищем (іменем), що відбилося на значенні цих утворень. Так, ад'єктивні деантропоніми *дограбовичівський, допіскуновський, допутінський, досуркісівський* реалізують словотвірне значення 'ознака за віднесеністю до того, що відбувалося до особи, названої твірним прізвищем'. Із протилежним значенням 'ознака за віднесеністю до того, що відбувалось після особи, названої твірним прізвищем' зафіксовано дериват *постакманівський* (йдеться про словник Ахманової).

Кілька утворень мають словотвірне значення 'ознака за віднесеністю до того, хто виступає на боці, поділяє погляди особи, названої твірним прізвищем': *проєханурівський, прокучмівський, проющенківський*. Ад'єктивний деантропонім *прикучмівський* реалізує словотвірне значення 'ознака за віднесеністю до того, що було при особі, названій твірним прізвищем', *заюльний* – 'ознака, пов'язана з агітацією за особу, названу твірним іменем', *протибагрянівський* – 'ознака за віднесеністю до того, хто/що проти особи, названої твірним прізвищем'. Композити *ющенколикий, януколикий, янусоликий* виражають значення 'ознака за подібністю до особи, названої твірним антропонімом.

В оказіональному деантропонічному словотворенні засвідчено також ад'єктивний дериват *найвасиліший* із значенням 'найвищий ступінь ознаки, пов'язаної з особою, названою твірним іменем', оказіональність якого ґрунтується на тому, що ступінь порівняння утворено на базі не якісного прикметника, а іменника.

У відантропонічному словотворі в українській мові поширені й дієслівні оказіональні утворення. Серед них виділяються суфіксальні словотвірні типи із суфіксами **-и (ти), -і (ти), -ува (ти)**, що мають словотвірне значення 'дія, пов'язана з особою, названою твірним прізвищем': *куйбідити, плющити, сердючити, страдіварити, цицеронити, яріти, маланчукувати*. Це також префіксально-суфіксальні оказіональні деривати з конфіксами **від-...-и (ти), ви-...-и (ти), ви-...-а (ти), до-...-ува (тися), за-...-и (ти), об-...-и (тися), о-...-а (ти), при-...-и (ти)**, яким властиві індивідуалізовані значення, значною мірою зумовленими семантикою префіксального компонента конфікса: *відодісеїти* 'перестати бути Одисеєм', *витолочити* 'пошкодити, знищити за допомогою Толочка', *видзюбати* 'зробити так, як Дзюба, дуже скрупульозно', *дошевченкуватися* 'добитися негативного результату, будучи Шевченком', *засміхованити* 'започаткувати щось, пов'язане зі Сміхованом', *оббоделанитися* 'попасти під вплив Боделана, стати таким, як Боделан', *омарксювати* 'впровадити, поширити ідеї Маркса'.

Висновки та перспективи дослідження. Отже, здійснене дослідження засвідчило, що прізвища, значно рідше імена, українських державних, політичних, громадських, релігійних, мистецьких діячів, а також зарубіжних, в сучасному українському словотворенні часто використовуються як твірна база різночастининомовних дериватів різної семантики, поповнюючи лексикон сучасної української мови. Відантропонічний словотвір здійснюється у межах словотвірних типів, властивих відапелятивній деривації, однак антропоніми як підклас онімної лексики, з огляду на їх семантичну природу, часто позначаються на словотвірній семантиці словотвірних типів. Поєднання низки дериваційних формантів із атиповими для них твірними основами-антропонімами спричиняло цілеспрямоване порушення норм дериваційної сполучуваності, а відтак появу оказіональних дериватів.

Перспективи дослідження окресленої проблеми вбачаємо в поглибленому системному вивченні стилістичних функцій деантропонімів у художньому тексті.

Література

Бігунова, С. А., Зубілевич, М. І. Афіксальна номінація відантропонічних дериватів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»*. Серія «Філологічна». Вип. 64. 2017, 53–55.

[Bihunova, S. A., Zubilevych, M. I. Afiksál'na nominatsiya vidantroponimnykh deryvativ. *Naukovi zapysky Natsional'noho universytetu «Ostroz'ka akademiya»*. Seriya «Filolohichna». Vyp. 64. 2017, 53–55.]

Ковалик, І. І. Вчення про словотвір. Вибрані праці. Ч. 1 / Упорядник та автор передмови В. Грещук. Івано-Франківськ – Львів: Місто НВ, 2007.

[Kovalyk, I. I. Vchennya pro slovotvir. Vybrani pratsi. Ch. 1 / Uporyadnyk ta avtor peredmovy V. Greshchuk. Ivano-Frankivs'k – L'viv: Misto NV, 2007.]

Костич, Л. М. Відантропонімні деривати в контексті розвитку словотвірної категорії посесивності. *Українська мова на осі часу. Василеві Васильовичу Німчукові* / Ін-т укр. мови НАН України: упорядн.: Г.В. Воронич, Н.В. Пуряєва. Київ: КММ, 2017, 180–193.

[Kostych, L. M. Vidantroponimni deryvaty v konteksti rozvytku slovotvirnoyi katehoriyi posesyvnosti. *Ukrayins'ka mova na osi chasu. Vasylevi Vasyl'ovychu Nimchukovi* / In-t ukr. movy NAN Ukrainy: uporyadn.: H.V. Voronich, N.V. Puryayeva. Kyuyiv: KMM, 2017, 180–193.]

Купчинська, Зоряна. До словника власних назв (на матеріалі архаїчної ойконімії України. *На сторожі слова*: зб. наук. праць на пошану професора Василя Грещука. Івано-Франківськ: Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника, 2019, 171–182.

[Kupchyns'ka, Zoryana. Do slovnyka vlasnykh nazv (na materialі arkhayichnoyi oykonimiyi Ukrayiny. *Na storozhi slova*: zb. nauk. prats' na poshanu profesora Vasylya Greshchuka. Ivano-Frankivs'k: Prykarpats'kyu natsional'nyy universytet imeni Vasylya Stefanyka, 2019, 171–182.]

Лонська, Л. І. Словотвірні типи відантропонімічних прізвиськ (на матеріалі неофіційних особових найменувань у говірці с. Руська Поляна Черкаської області). *Мовознавчий вісник*. Вип. 26. 2019, 90–96. <<http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv2019>>

[Lons'ka, L. I. Slovtvirni typy vidantroponimnykh prizvys'k (na materialі neofitsiynykh osobovykh naymenuvan' u hovirtsi s. Rus'ka Polyana Cherkas'koyi oblasti). *Movoznavchyy visnyk*. Vyp. 26. 2019, 90–96. <<http://nbuv.gov.ua/UJRN/Mv2019>>]

Нелюба, А. Словотворчість незалежної України. 1991–2011. Словник. Харків: Харківське історико-філологічне товариство, 2012.

[Nelyuba, A. Slovtvorchist' nezalezhnoyi Ukrayiny. 1991–2011. Slovnyk. Kharkiv: Kharkivs'ke istoryko-filolohichne tovarystvo, 2012.]

Словотвір сучасної української літературної мови. Київ: Наукова думка, 1979.

[Slovotvir suchasnoyi ukrayins'koyi literaturnoyi movy. Kyuyiv: Naukova dumka, 1979.]

Степаненко, М. Політичне сьогодення української мови: актуальний перифрастичон. Харків: Видавець Іванченко І.С., 2017.

[Stepanenko, M. Politychne s'ohodennya ukrayins'koyi movy: aktual'nyy peryfrastykon. Kharkiv: Vydavets' Ivanchenko I.S., 2017.]

DEANTHROPONYMIC WORD FORMATION IN THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE

Vasyl Greshchuk

Department of Ukrainian Language, Faculty of Philology, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University

Abstract.

Background: With the formation of the stem-centric aspect of the study of word formation in the Ukrainian language, research in the field of onym lexical derivation has intensified, within which deanthroponymic word formation is distinguished. Its characteristic feature is that the stem base of deanthroponyms in recent decades, due to the independence of our country and the formation of its cohort of statesmen, politicians, religious, artistic figures, has significantly expanded and enriched. At the same time, the process of creating new words in the modern Ukrainian language on the basis of the names of foreign statesmen continues.

Purpose: In this article we aim to outline the possibilities of surnames and names of state, political, religious, artistic figures in replenishing the lexical structure of the modern Ukrainian lan-

guage with new word-forming nominations, to determine the main word-forming types of deanthroponymic word-formation and their productivity.

Results: The study showed that surnames, much less often names, of Ukrainian statesmen, politicians, public, religious, artistic figures, as well as foreign ones, are often used in modern Ukrainian word formation as a stem base of derivatives of different parts of speech and semantics, supplementing the lexicon of the modern Ukrainian language. Deanthroponymic word formation is carried out within word-forming types, inherent in the appellative derivation as a subclass of onymic vocabulary often affects the word-forming semantics of word-forming types. The combination of several derivational formants with atypical for them stem bases - anthroponyms caused a deliberate violation of the norms of derivational connectivity, and thus the emergence of occasional derivatives.

Discussion: Anthroponyms, which are used in modern word formation, are the derivational basis of the formations of different parts of speech, but the vast majority of them are suffixal substantive derivatives. Among them, word-forming types were identified to denote persons with the forms -ets, -ist (-ist), -en-, -at-, null suffixes, composite, contaminative derivatives-names of persons. Within the substantive deanthroponymic formations with abstract meaning, word-forming types with the suffixes -izm (-izm), -shchin-, -stv-, -ian-, -iad-, -atsi- are widespread as well as contaminated and composite derivatives. The names of specific objects are represented by single derivatives. Insignificant productivity in deanthroponymic word formation is characterized by word-forming types of different semantics of adjectives and verbs.

Keywords: word formation, deanthroponymic word formation, derivative, deanthroponym, occasionalism, word-forming meaning, contamination.

Vitae

Vasyl Greshchuk is a Doctor of Philological Sciences, Professor, Head of the Chair of Ukrainian Language, Vasyl Stefanyk Precarpathian National University/ Areas of research interests include derivatology, dialectology, semasiology, history of the Ukrainian literature language.

Correspondence: vasy1.greshchuk@pnu.edu.ua

Надійшла до редакції 8 лютого 2021 року
Рекомендована до друку 22 лютого 2021 року

Олег Деменчук

ORCID: orcid.org/0000-0002-3218-6693

DOI 10.31558/1815-3070.2021.41.3

УДК 81'373-115

СЕМАНТИЧНА ДЕРИВАЦІЯ ЛЕКСИКИ МЕНТАЛЬНИХ ДЕВІАЦІЙ

У статті схарактеризовано особливості семантичної деривації лексики ментальних девіацій – семантичного класу слів, які позначають ситуацію часткової або повної втрати ментального контакту людини з довкіллям або зі своїм внутрішнім світом. Визначено стратегії семантичної деривації лексики ментальних девіацій у слов'янських (українська, польська) та германських (англійська, німецька) мовах. Встановлено особливості динаміки розвитку семантичної парадигми названого класу слів у зіставному аспекті.

Ключові слова: семантична деривація, ментальний, девіація, стратегія, модель, семантичний зсув, концепт ситуації.

Стан розроблення проблем, пов'язаних із моделюванням семантики в сучасному мовознавстві, засвідчує виразну тенденцію до витлумачення змісту мовної одиниці в перспективі